

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗНИЖЕННЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯМ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗАХВОРЮВАНЬ НА COVID-19

Я. Б. Базилюк, к. е. н., доцент, завідувач відділу економічної стратегії
 Т. Ю. Гейко, головний консультант відділу економічної стратегії
 центру економічних та соціальних досліджень Національного інституту
 стратегічних досліджень

Поширення COVID-19 спричинило виникнення низки ризиків для економічної безпеки України, дія яких посилюватиметься в міру продовження карантину. Урядом запроваджений комплекс заходів щодо запобігання поширенню на території України захворювань на COVID-19. Водночас динамічний перебіг епідемічної ситуації, негативні наслідки дії заходів, запроваджених у відповідь, та розгортання світової економічної кризи потребують зміни моделі реагування на виклики економічної безпеці.

Впровадження правових та регуляторних змін, державної фінансової підтримки та організаційно-економічних механізмів є необхідними умовами забезпечення економічної безпеки в період подолання наслідків кризи. Особливої уваги потребує вплив кризових явищ на сегмент МСП в Україні. Всебічний аналіз ризиків має бути покладений в основу рекомендацій щодо зниження загроз економічній безпеці, забезпечення стійкості, ефективного задоволення економічних потреб та захисту економічних інтересів країни.

Висновки та рекомендації

Поширення COVID-19 спричинило виникнення низки ризиків для економічної безпеки України, дія яких посилюватиметься в міру продовження карантину. З високою ймовірністю загрози для економічної безпеки залишатимуться підвищеними у найближчі 12–18 місяців та обумовлять суттєвий

вплив на зниження економічної безпеки громадян (звільнення працівників, зниження доходів домогосподарств), корпоративного сектору та МСП (втрата ринків збуту, погіршення фінансового стану та збільшення числа банкрутств компаній), а також держави в цілому (погіршення стану системи державних фінансів тощо).

В цьому зв'язку Кабінету Міністрів України **рекомендується**:

- створити або визначити центральний координаційний міжвідомчий орган (ситуаційний центр) для систематизованого збору інформації, оперативного прийняття рішень й планування заходів у сфері забезпечення економічної безпеки у зв'язку з поширенням COVID-19, а також моніторингу за виконанням заходів залежно від сценарію розвитку епідемічної ситуації;

- створити моніторингові групи для відслідковування ситуації та оперативного формування рекомендацій у важливих для економіки сферах (МСП, промисловий розвиток, агросектор, зайнятість, розрахунки у банківському секторі, надання комунальних послуг, забезпечення громадського порядку тощо);

- на основі проведеного моніторингу забезпечити ризик-орієнтований підхід до формування заходів щодо запобігання погіршенню економічної безпеки населення, суб'єктів господарювання та держави на основі ухвалення цілісних пакетів заходів та узгодження цих пакетів між собою;

- розробити та підтримувати в актуальному стані національні протоколи та процедури забезпечення безпеки громадян, задіяних у виробничих процесах, які застосовуються залежно від режиму карантину;

- застосувати сценарний аналіз для вироблення пакету заходів щодо попередження надмірних економічних збитків. Пріоритетними визначити наступні сфери: постачання критичного імпорту, ланцюги постачань критично важливих матеріалів та комплектуючих; постачання на підприємства, які мають стратегічне значення для задоволення критично важливого попиту на внутрішньому ринку та експортоутворюючі підприємства;

- спільно з Антимонопольним комітетом України організувати роботу з моніторингу ринків нафти та газу та дотримання антимонопольного законодавства суб'єктами підприємницької діяльності в умовах прогнозованого зниження біржових цін на нафту у 2020 р.¹;

- ініціювати здійснення НКРЕКП та іншими зацікавленими сторонами моніторингу стану оплати житлово-комунальних послуг та опрацювати заходи із запобігання погіршенню (припиненню) надання послуг внаслідок нарощування заборгованості у зв'язку з погіршенням платоспроможності домогосподарств (пik якого, ймовірно, настане у травні-червні);

- підготувати перелік критично необхідних для економічної безпеки сфер економічної діяльності та підприємств, які не можуть бути обмежені у здійсненні

¹ Згідно з оцінками МВФ у 2020 р. ціновий індекс розрахований як середній рівень цін на нафту Brent, Dubai Fateh та West Texas Intermediate складе -42,0 % (середня ціна нафти в доларах США за барель становила 61,39 дол США у 2019 р. Прогнозована ціна, заснована на ф'ючерсних ринках, становить 35,61 дол США у 2020 р. та 37,87 дол США у 2021 р.). Джерело: IMF. World Economic Outlook, April 2020

діяльності, та категорій працівників, діяльність яких потребує додаткових процедур та підвищених засобів захисту здоров'я (в тому числі сезонних працівників у сільському господарстві та логістиці);

- підготувати на підприємствах державної форми власності плани скорочення непродуктивних витрат, а також оптимізації обмежених виробничих потужностей в умовах перебоїв із постачанням матеріалів та комплектуючих внаслідок порушення логістики, в тому числі на зовнішніх ринках;

- створити та залучити до роботи координаційного органу дорадчу групу з питань цифрових трансформацій для опрацювання спільних підходів та рішень, які дозволять знижувати загрози економічній безпеці на основі сучасних цифрових технологій;

- запустити єдиний інформаційний портал на базі Дія.Бізнес <https://business.diaa.gov.ua/>, який підтримуватиме в актуальному стані інформацію про всі ініціативи та механізми для підтримки бізнесу (для чого доцільно залучити також існуючі ініціативи місцевої влади, банків тощо).

За прогнозами експертів Групи Світового Банку та МВФ, карантинні заходи в Україні призведуть до зниження ВВП на рівні -3,5 – -7,7 %. Сукупні втрати Державного та місцевого бюджетів можуть сягнути 150-200 млрд грн. При цьому близько 600 – 700 тисяч підприємств, малих підприємців та установ сфери освіти, які забезпечують роботою 3,5-4 млн осіб, вже зупинили роботу через карантин². Це близько ¼ зайнятих в економіці України.

За прогнозами Групи Світового Банку³, криза, викликана COVID-19, спричинить істотний вплив на доходи та споживання в Україні, а також істотно знизить грошові перекази від трудових мігрантів через слабку економічну активність у Польщі та інших країнах ЄС. Пролонгація карантину призведе до вторинних наслідків: збільшення кількості звільнень, закриття бізнесу, а також зниження ліквідності та якості активів у банках. Для сценарію, коли «коронакриза» вщухне до другої половини 2020 р., ВВП України скоротиться на 3,5 % у річному вимірі. За оцінками МВФ, скорочення ВВП України може досягти 7,7 % у річному вимірі⁴ на фоні істотного гальмування темпів зростання світової економіки -3,0 %, в т.ч. США (-5,9 %), Японії (-5,2 %), Великої Британії (-6,5 %), РФ (-5,5 %), ЄС (-7,3 %), країн Єврозони (-7,5 %), Німеччини (-7,0 %), Італії (-9,1 %), Іспанії (-8,0 %), Греції (-10,0 %) тощо.

З другого півріччя в Україні очікується відновлення економічного зростання і його прискорення в наступні роки за рахунок: високого світового попиту на продукцію АПК, зниження цін на імпортовані енергетичні товари, продовження структурних реформ у співпраці з міжнародними партнерами. Середньорічний курс гривні має скласти 29,5 грн за дол США (порівняно з 27 грн за дол США, прогнозованими у жовтні 2019 р.), рівень інфляції - 8,7 % (5,5 % у попередньому прогнозі), 5 % - у 2021 р.

² За оцінками Торговельно-промислової палати України

³ WORLD BANK ECA ECONOMIC UPDATE SPRING 2020. Office of the Chief Economist. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33476/9781464815645.pdf>

⁴ IMF. World Economic Outlook, April 2020: Chapter 1. April 2020 - The Great Lockdown <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>

При цьому слід виокремити низку ризиків для економічної безпеки, дія яких посилюватиметься в міру продовження карантину.

Для економічної безпеки громадян:

- звільнення працівників у секторах, діяльність яких зупинена внаслідок карантину (первинні ефекти), переведення їх у безоплатні відпустки, на понижену оплату праці тощо, з відповідною втратою доходу; ланцюгове звільнення працівників у суміжних секторах внаслідок скорочення попиту на їхню продукцію (вторинні ефекти);

- критичне зниження доходів домогосподарств (за даними опитування-дослідження Info Sapiens (березень 2020) та Advanter Group (квітень 2020) у 62 % населення України прослідковуються негативні споживчі очікування);

- підвищення цін на критично важливі товари та послуги та/або обмеження можливостей їх безперебійного постачання.

Для економічної безпеки корпоративного сектору та МСП:

- критичне зниження попиту та втрата ринків збуту;
- розірвання традиційних ланцюгів постачання, як наслідок – нестача матеріалів та комплектуючих;

- брак робочої сили, у т.ч. через неможливість доїзду працівників;

- погіршення фінансового стану підприємств, збільшення дебіторської та кредиторської заборгованості, нестача обігових коштів;

- збільшення кількості випадків захоплення або заволодіння активів та/або корпоративних прав юридичної особи з використанням незаконних методів і засобів (рейдерство);

- поглинання збанкрутілих компаній та тих, фінансовий стан яких погіршився, більшими підприємствами-монополістами, насамперед – вертикально організованими холдингами (поглиблення монополізації).

Для економічної безпеки держави:

- суттєве погіршення стану державних фінансів через зниження доходів Державного бюджету, підвищення видатків, обумовлене девальвацією гривні збільшення витрат на обслуговування державного боргу та погіршення умов здійснення нових запозичень;

- накопичення дебіторсько-кредиторської заборгованості держустанов;

- зростання обсягів неплатежів за житлово-комунальні послуги та утруднення роботи підприємств комунальної сфери, погіршення стану інфраструктури (внаслідок відстрочення фінансування запланованих ремонтів).

У розвинених країнах світу (США, Велика Британія, ЄС та інших) розміри вже здійснених та анонсованих пакетів заходів щодо стимулювання економіки (прямих та непрямих) складуть 10-15 % ВВП, при цьому центральні регулятори підготували кредитні лінії, понизивши значення процентних ставок до нульових.

Система державних фінансів України має суттєво меншу спроможність і

повинна функціонувати в умовах критично раціонального використання ресурсів. Отже, подолання наслідків епідемічної кризи, яка наклалася на промислову стагнацію та економічну рецесію, ознаки яких спостерігались вже наприкінці 2019 р., **потребує застосування більш гнучкої моделі забезпечення економічної безпеки**, що поєднує засоби державної фінансової підтримки з організаційно-економічними інструментами, які дозволяють задіяти та оптимізувати використання децентралізованих ресурсів суб'єктів господарювання та населення через відповідні регуляторні важелі.

При цьому важливо системно впроваджувати правові та регуляторні зміни, пов'язані з необхідністю запобігти непередбачуваності законодавства, вчиненню корупційних діянь та інших порушень законних інтересів громадян та суб'єктів підприємництва внаслідок обмежень, пов'язаних із карантинном.

У середньостроковому періоді політика забезпечення економічної безпеки в умовах кризи, викликаній поширенням COVID-19, має бути орієнтована на забезпечення стійкого функціонування національної економіки в умовах високих епідемічних ризиків та створення передумов для швидкого економічного відновлення при послабленні протиепідемічних обмежень.